

А.Н.Ораз*, Қ.Т.Маликов

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
E-mail: aydana.oraz.1997@mail.ru, k.malikov@mail.ru

Қазақ тілін үйретуде мобильді қосымшаларды пайдаланудың тиімділігі

Аңдатпа. Мақалада қашықтан оқыту практикасының жоғары даму қарқыны туындатқан компьютерлік лингводидактика бағытында қазақ тілін оқытудың жаңа форматтары талданып, теориялық тұрғыдан түсіндіріледі. Сәйкесінше, зерттеудің мақсаты мобильді оқу-ойын қосымшаларын игеруді, лексикалық дағдыларды қалыптастыра отырып тілдік қателерді диагностикалауды, бекіту және бақылау құралы ретінде пайдалану болжамын талдау болып табылады. Аталмыш мақсатқа жету үшін тікелей бақылау, сипаттау, деректерді салыстыру, зерттеу объектілерін жіктеу, алынған ақпаратты жалпылау және түсіндіру тәрізді әдістер кешені қолданылды. Сондайақ, дәйекті тұжырым мен нәтижеге педагогикалық тәжірибені зерттеу және жалпылау, әдістемелік эксперимент және сауалнама сынды эмпирикалық әдістер алып келді. Зерттеу нәтижесінде «Quizizz» қосымшасын пайдаланып қазақ тілін оқытуда лексикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар құрудың сипаттамасы жасалады. Оқытудың құралы ретінде қосымшаның осы түрін қолдану перспективалары лингвометодикалық аспектіде – эксперимент нәтижелері негізінде және психо-педагогикалық аспектіде – білім алушылардың сауалнамасы негізінде талданады. Зерттеу нәтижелерін оқу-ойын бағдарламалық кешендері мен қосымшаларын жобалауда, мобильді қосымшаларды қолданып тапсырмалар құрастыруда пайдалануға болады. Электрондық білім беру жүйелерін қолданудың негізгі мақсаты оқу үрдісін оның барлық қатысушылары (оқушылар, педагогтер) үшін оңтайландыру болып табылады. Білім алушылардың жеке қызығушылықтары мен оқу үдерісіндегі деңгейлеріне негізделген қазақ тілі сабақтарындағы мобильді қосымшалардың тиімділігін эксперименттік тексеру нәтижесі лексикалық дағдыларды меңгертуде оң әсерін көрсетті.

Түйін сөздер: қазақ тілі, лексикалық дағды, мобильді қосымша, ақпараттық-коммуникативтік технологиялар, қазақ тілін оқыту әдістемесі, оқыту құралдары.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2023-144-3-203-215>

Кіріспе. Бүгінгі таңда ақпараттық технологиялар адам қызметінің барлық салаларына ене отырып, қоғамның дамуына үлкен әсерін тигізуде. Білім беруді ақпараттандыру қоғамды ақпараттандырудың маңызды бөлігі болып

табылады. Президент Қ.Тоқаев Қазақстан халқына жолдауында «Келесі маңызды мәселе – білім беру жүйесі туралы. Бұл сала ұлт сапасын жақсарту ісінде аса маңызды рөл атқарады. Қазақта «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген сөз бар» деп білім беру

саласына тоқталып, 2025 жылға дейін 800 мың баланың заманауи мектепте оқуына жағдай жасалатындығын айтты [1]. Демек, болашақта оқу үдерісін цифрландыру үшін мектептер әкімшілік-қаржылық тұрғыдан да толығымен дайын болады деген сөз.

Қазір ақпараттық технологиялардың дәуірі болғандықтан, білім беру мазмұнына да уақыт талабына сай өзгерістер енгізу нәтижелі болатыны сөзсіз. Цифрлық білім беру ресурстары сабақ мазмұнын жаңа технологиялар арқылы толықтыруға, түрлі тапсырмалар арқылы түрлендіруге, ақпараттарды есте сақтауға, білім алушының пәнге деген қызығушылығын аудиовизуалды материалдар арқылы дамытуға мүмкіндік береді [2, 103 б.]. Мобильді технологиялардың дамуы білім берудің инновациялық технологияларының жаңаруына ықпал етеді. Алайда, әдістеме саласындағы соңғы зерттеу еңбектеріне сүйенсек студенттер мен оқушылар арасында ұялы телефондардың болуына қарамастан, мобильді оқыту оқу орындарында кең таралмаған. Сондықтан да білім алушыларға қазақ тілін оқыту мен лексикалық дағдыларын қалыптастыруда мобильді қосымшаларды білім беру процесіне енгізудің теориялық және практикалық аспектілерін зерттеу өзекті болып табылады.

Қалыптасқан тілдік дағды – күнделікті сөйлеу тілінде адамға басқалармен қарым-қатынас жасауға және өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда әлем ғалымдарының пікірінше, тілдік дағдылар – ғаламдық деңгейге еркін шығуға, яғни соңғы ғылым жетістіктерін игеруге, сондай-ақ, мансаптық мүмкіндіктер үшін де негізгі құзыреттердің бірі ретінде бағаланып отыр [3]. Сондықтан да тіл білімі мен әдістеме салалары үшін тілдік дағдыларды қалыптастыру мен лексиканы оқыту әдістерінің тиімді тәсілдерін ғылыми негіздеудің маңызы күн санап артуда. Қазіргі қазақ тілін оқытуда мобильді қосымшаларды пайдаланудың тиімділігін дәлелдеу және оны талдау, қазақ тілін оқыту әдістемесін теориялық тұрғыдан толықтырады. Біздің жұмысымыздың нәтижелері қазақ тілін оқыту әдістемесі пәнінің жаңаша зерттелуіне ықпал етеді деген сенімдеміз.

Зерттелу тарихы. Қазақ тілі мәселелері мен оны оқыту әдістемесіне ерекше мән беріп, тіл білімінің зерттелуіне зор үлес қосқан ең көрнекті ғалымдардың бірі – Ахмет Байтұрсынұлы. Ахмет Байтұрсынұлы қазақ тіл білімінің барлық саласын зерттеп, соның ішінде лексиканы оқыту мәселесіне терең тоқталған. Сөз, сөз мағынасы, сөйлеу мүмкіншілігіне байланысты сөз байлығы мен тілді меңгерудегі лексиканың жекелеген бөлімдері жайлы құнды мәліметтер қалдырған. Сонымен қатар тіл үйренудің қандай дағдыларға байланысты екенін айтып, ауызша сөйлеу мен ереженің қатысын анықтаған. Сондай-ақ ХХ ғасырдың бірінші жартысында ғалым Т.Шонанов қазақ тілі әдістемесін қомақты еңбектерімен толықтырды. Ғалым-тілшінің зерттеулерінің ішінде басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін үйретуді көздеген кітаптары мен оқу құралдары бар. Мысалы, «Учебник казахского языка для русской школы» оқулығында сөйлеуге үйретуді мақсат етеді. Аталмыш еңбектің төртінші бөлімінде сөздіктің берілуі тіл үйренушінің лексикалық қорын автордың маңызды орынға қойғандығын дәлелдейді [4].

Қазақ тілі әдістемесіне арналған бірнеше методикалық кітаптардың авторы С.Жиенбаев, И.Ұйықбаев, Ғ.Бегалиевті ерекше атап өтуге болады. Әдіскер-тілші С.Жиенбаев еңбектерінде орыс мектебінде қазақ тілін оқыту мәселесін қарастырып, тіл дамыту мен сөйлеуге үйрету сияқты әдістерді сөз еткен. Оқушының сөздік қоры мен сөз байлығын дамыту әдістерін ұсынып, орыс мектептерінде қазақ тілін оқытуды қарастырған ғалым Ы.Маманов тілді оқыту әдістемесіне қомақты үлес қосты. Сонымен қатар Қ.Жұбанов лексиканың көптеген теориялық мәселелеріне алғаш болып баға беріп, оқушыларға сөзді меңгерудің тиімді тәсілдерін ұсынды. Қазақ тілі лексикасының ерекшеліктері жайлы тұжырымдарымен С.Аманжолов лексикологияны жеке сала ретінде бөлек қарастыруды ұсынды. Ал ғалым Н.Т.Сауранбаев «Қазақ тілі» атты оқулығында лексиканы дербес сала ретінде бөліп, бірқатар теориялық мәселелерді сөз етеді. Кейіннен І.Кеңесбаев, Ғ.Мұсабаевтың «Қазіргі қазақ тілі. Лексика. Фонетика» атты оқулығы жарыққа шықты. Қазақ тілі мен

лексиканы оқыту әдістемелері күні бүгінге дейін көптеген ғылыми зерттеулердің басты нысанына айналып отыр. К.Аханов, С.Исаев, Р.Барлыбаев, Е.Жампейісов, Р.Сыздықова, Б.Қалиев, Х.Қожахметова, Т.Қордабаев, Ә.Нұрмағамбетов, Т.Жанұзақов, Ә.Болғанбаев, Ғ.Қалиев, Ж.Досқараев, С.Омарбеков, М.Оразов, А.Айғабылов, Ә.Ахметов, Ә.Айтбаев, Д.З.Рүстемов, К.Ш.Хусайын, Н.Уәлиев, Б.Хасанов, С.Сатенова т.б. сынды ғалымдар еңбектері қазақ тілі лексикасының жан-жақты дамуына үлкен ықпал етті. Қазақ тілін оқыту әдістемесі ХХ ғасырдың бірінші жартысынан бастап зерттеліп, ХХ ғасырдың екінші жартысында аталмыш ғылым жүйесі тереңірек әрі кең түрде дамып, күні бүгінге дейін толығып жатыр. Десек те, заман талабына сай ақпараттық технологиялар білім беру мазмұнының дамуына әсерін тигізбей қоймауда. Сондықтан да қазақ тілін оқыту мен лексикалық дағдыларды қалыптастыру әдістемесі заманауи талаптарға сай әлі де зерттеуді қажет етеді. Мәселен, біздің зерттеу жұмысымыз қазақ тілін екінші тіл ретінде оқыту арқылы лексикалық дағдыларды мобильді қосымшалар негізінде қалыптастырып, оқу үдерісін жеңілдетуді қарастырады. Орыс ғалымы Н.А.Купина сөйлеуге үйрету үдерісінде ең маңызды орын алатын материал—лексика деп есептейді [5]. Яғни әрбір тілдің лексикасын меңгерудің өзіндік ерекшелігі бар. Мысалы, адам қай тілде сөйлегісі келсе, сөздік қордан өзіне қажетті лексикалық тұлғаларды білмесе, біріншіден, айтайын деген ойын дұрыс жеткізе алмайды, екіншіден, басқа біреудің айтқан сөзін, ойын түсінбейді. Демек, адамға сөйлесу, пікірлесу үшін тілдік қолданысқа керекті лексикалық құралдарды үйренбесе, тілдік қатынас та жүзеге аспайды. Өйткені адам сөйлей білу үшін айтайын деген ұғымға қатысты сөздерді және оны дұрыс жұмсаудың амалдарын меңгеруі керек. Ол үшін, әрине, дағды қалыптастыру қажет. Осы ретте зерттеу жұмысымызда қазақ тілін оқытуда лексикалық дағды қалыптастыру әдістемесінің соңғы технологияларға негізделген озық үлгісін ұсынып отырмыз. Мақаланың мақсаты – оқушылардың қазақ тіліндегі лексикалық дағдыларын

қалыптастыруда мобильді қосымшалардың рөлін анықтау, мобильді қосымшалардың көмегімен оны қалыптастырудың теориялық және әдістемелік шарттарын белгілеу және мобильді қосымшалардың тиімділігіне эксперименттік тексеру жүргізу.

Орта мектепте шет тілдерінің лексикалық материалын оқытудың негізгі практикалық мақсаты-сөйлеу әрекетінің экспрессивті және рецептивті түрлерінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде тіл үйренушінің лексикалық дағдыларын қалыптастыру. Осы ретте, «дағды дегеніміз ұзақ қайталау нәтижесінде автоматты түрде пайда болатын әрекеттер, яғни басқаша айтқанда, дағды саналы реттеу мен бақылауды қажет етпейді. Бірақ дағды бастапқыда болса да, әр жаңа дағды әрқашан бұрын белгілі емес нәрсеге мағыналы қосылудың нәтижесі болып табылады, ал дағды бірдей әрекеттерді қайталаудың нәтижесі болып табылады» [6]. Ал А.Байтұрсынұлының «Тіл құралында» *дағдыландыру, сынау* деген сөздер ұшырасады. Аталмыш еңбекте А.Байтұрсынұлының дағды туралы мынадай пікірі бар: ««Тіл құралымен» балаларды оқытқанда, һәр қағида я ережені оқытқаннан кейін, балалар әбден түсіну үшін сөйлем сөздерді, мақалаларды үлгіге алып, олардың ішінен қағида я ережеге келетін жерлерін балаларға таптыртып, басқалардан айыртып үйрету. Солай бірнеше рет істеп көрсеткеннен кейін, балалар керек сөздерді өздері тауып, өздері айыруға дағдыланады» [7, 18 б.]. Сонымен, дағды – кез келген әрекетті «автоматтандыру» дәрежесіне жеткізу деп айтуымызға болады. Лексикалық дағды ұғымын психологтар (А.Р. Лурия, и. А. Зимняя, А. А. Леонтьев) және әдіскерлер (е. и. Пассов, с. Ф. Шатилов) әр түрлі аспектіде қарастырған. Әдетте, дағды-бұл сөйлеу әрекеті процесінде қалыптасатын автоматтандырылған әрекет. Лексикалық дағдыларға байланысты профессор Р.К.Миньяр-Белоручев лексикалық дағдының мәнін қабілет ретінде анықтап, оның қызметі нақты сөйлеуге байланысты ұзақ мерзімді жадтан сөз стандартын бірден шығару, оны сөйлеу тізбегіне қосу екендігін айтады.

Лексикалық дағдылар сөйлеудің лексикалық жағын білдіреді, олар сөйлеу дағдыларының құрамдас бөлігі болып табылады және тілдің қарым-қатынас құралы ретінде қолданылуын қамтамасыз етудің негізін құрайды. [8, 120 б.]. Өз кезегінде лексикалық бірлік «тәуелсіз лексикалық мағынасы бар және сөйлеу бірлігінің функцияларын орындай алатын тіл бірлігі» ретінде анықталады [9, 50 б.]. Лексикалық дағдылардың тәуелсіздігіне қатысты полярлық көзқарастар да бар. Оларды былайша қарастырады:

1) сөйлеу дағдысының компоненті және бір мезгілдегі дербес қарапайым дағды [10, 105 б.];

2) сөйлеу дағдысының компоненті. С.Ф.Шатилов пікірі бойынша [8]

лексикалық дағдыға сөздерді қолдану және сөзжасам сияқты компоненттер кіреді. Е.И.Пассов операциясын және сөз тіркесі операциясын лексикалық дағдының түрлері деп бөледі. Р.К.Миньяр Белоручев сөзжасам және лексикалық бірліктердің тіркесімі лексикаға емес, грамматикаға қатысты деп санай отырып, лексикалық дағдыны «ұзақ мерзімді жадтан сөзді, сөз тіркесін және коммуникативті тапсырмаға сәйкес келетін дайын сөйлемді автоматты түрде шығару мүмкіндігі» деп анықтайды [10, 50 б.].

И.Бимнің тұжырымы бойынша шет тілін оқыту саласындағы зерттеулерінде шет тілін оқыту курсының ортасында лексиканы оқытудың тиімділігін арттыру мәселесі туындайтыны анықталды [11]. Себебі оқушылар осы күнге дейін үйренген сөздерінен белгілі бір сөздік қорын жинақтайды да, жаңа сөздерді жаттау және есте сақтау қиындық тудырады [12]. Лексикалық бірліктерді ұмыту процесі басталады. Осыған байланысты сөйлеу сапасы нашарлайды (ауызша да, жазбаша да), өйткені ол сөздік қорының көлеміне тікелей байланысты. Сонымен қатар, тіл үйренушінің коммуникациялық құзыреттілігін қалыптастыру да лексикалық бірліктерді және лексикалық дағдыларды қажет етеді. Демек, оқушылардың сөздік қорын ұлғайтуда, лексикалық бірліктерді есте сақтауда және өзіндік тілдік тапсырмаларды орындауда, интенсивті

оқытуда, сапалы аударма жасауда тілді оқытудың мазмұнын ғана өзгертіп қоймай, сол пәнді оқытудағы көзқарасты өзгерту қажет. Дәстүрлі оқыту жүйесін өзгертіп, оның орнына жаңа ақпараттық технологиялар мен ғылыми-техникалық прогреске қол жеткізу қажет. Өйткені жаңа буын жаңа ақпараттық қаныққан ортада өсуде, бұл жалпы «медиа білім беру» сияқты терминмен белгіленген өзін-өзі тәрбиелеудің жаңа формаларының пайда болуымен түсіндіріледі, бұл білім беру саласында ақпараттық технологияларды кеңінен қолдану қажеттілігінен туындайды [13, 71 б.].

Мобильді құрылғылар қазақ тілі сабақтарын ұйымдастыруға үлкен мүмкіндіктерге жол ашады. Оқу үрдісінде смартфондар, планшеттермен жұмыс істеу білім алушылардың шығармашылығын, ұтқырлығын және ойлау икемділігін ынталандыратын материалдармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді [14]. Сонымен қатар мобильді құрылғыларды пайдаланудағы артықшылықтар коммуникативті, мәдениетаралық, ақпараттық, когнитивті және әлеуметтік құзыреттіліктердің дамуына ықпал етеді. Тиімді оқыту құралдары тек білімді бағалау үшін ғана емес, сонымен қатар оқыту стратегиясы ретінде қолдану, бағалау мен бақылауға арналған тапсырмаларды жиі қолдану, білім алушылардың тапсырманы орындау барысында жіберген қателерін түзетуге мүмкіндік беру арқылы психологиялық қысымды төмендету мақсатында да қолданылады [15]. Мобильді құрылғылар жұмыс пен білім беруді біріктіреді, ақпаратты кез келген уақытта, кез келген жерде бағалауға мүмкіндік береді [16].

Байланыс құралдары функциясының әр түрлі жүйелері ақпарат пен тәжірибе алмасуды ұйымдастыруға, бірлескен жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мысалы, «Quizizz» мобильді қосымшасын оқытуда өте тиімді пайдалануға болады, білім алушылар арасында жаттығулар мен тапсырмаларды орындауда уақытты тиімді пайдалану үшін таптырмас құрылғы.

«Quizizz» қосымшасын пайдалану оқу процесінің икемділігін қамтамасыз етеді,

оқытушы мен білім алушылар арасындағы, сондай-ақ өзара оқушылар арасындағы қарқынды іс-қимылды, нәтижелерді бағалаудың ашықтығы, негізділігі, ақпарат алмасудың ұтқырлығы мен жеделдігін қамтамасыз етеді.

Мобильді оқыту, оқыту процесінде мобильді құрылғыларды пайдалану және қазақ тіліндегі лексикалық дағдыларды қалыптастыру проблемаларын, орта білім берудің оқу процесіндегі мобильді қосымшаларды пайдаланудың теориялық негіздеріне, мобильді қосымшалардың әдістемесіне байланысты мәселелерді қамтитын көптеген ғылыми жұмыстар бар, десе де сабақ барысында аталмыш құрылғыларды қолдану және арнайы пәнге бағытталған қосымшаларды әзірлеу әлі де өзекті болып қала береді.

Зерттеу әдістері. Біздің зерттеуімізде келесі әдістер қолданылады: зерттеудің негізгі тұжырымдамаларын нақтылауға мүмкіндік беретін философиялық, педагогикалық және психологиялық әдебиеттерді талдау және синтездеу; мобильді қосымшалардың көмегімен оқушылардың қазақ тіліндегі лексикалық дағдыларын қалыптастыру мәселелері бойынша оқу-әдістемелік идеяларды жүйелеу және жалпылау; тілді оқытуда білім беру жүйесіндегі өзіндік педагогикалық тәжірибені жалпылау; құрылымдық-функционалдық, жүйелік талдау; алгоритмдер теориясы; қазақ тілінің лексикасын үйренуге арналған қосымшаны пайдаланудың сипаттамасы; зерттеу жұмысының нәтижелерін түсіндіру.

Эксперимент екі аспект бойынша жүргізілді – лингвометодикалық (бірінші эксперимент – қосымшаны пайдалануға дейін жасалды, психо-педагогикалық, яғни екінші эксперимент – қосымшаларды пайдаланушының тәжірибесі.

Бірінші эксперимент барысында мобильді қосымшаны қолданбай 20 мектеп оқушысы арасында он минут ішінде мүмкіндігінше берілген сұрақтардың басым бөлігіне дұрыс жауап беру міндеті қойылып, қатысушылар жауап берген дұрыс нұсқалардың саны бойынша кейіннен нәтижені саралау көзделді. Екінші эксперимент мектеп оқушысының мобильді

қосымшамен жұмыс істеу барысын қамтыды. Қосымшаны пайдаланып осы тектес мазмұндағы сұрақтардан құралған тапсырма орындатылды. Қосымшаны пайдаланбай, қосымшаны пайдаланып алынған нәтижелерге талдау жасалынды.

Сонымен қатар мобильді қосымша арқылы білім беруге дейін және одан кейін жазбаша сауалнама жүргізілді. Сауалнама келесі міндеттерді шешуге бағытталды: оқушылардың осындай өнімдерді білім беру мақсатында, атап айтқанда, қазақ тілін оқытуда қолдану тәжірибесі туралы білу, олардың қалауын, қосымшаны пайдалану әсерін анықтау, сондай-ақ мобильді қосымшаны пайдаланып сабақ жүргізудің тілдік материалды есте сақтауға әсерін анықтауға тырысу, яғни бар немесе жоқтығын тексеру, оқушылардың екі сауалнамада да қосымшада кездескен тест тапсырмаларына дұрыс және дұрыс емес жауаптар таңдауындағы заңдылықтарды анықтау.

Талқылау. Зерттеу барысында жүргізілген сауалнама мектеп оқушыларының аудиториясы арасында мобильді қосымшаларды пайдаланып қазақ тілін оқытуға сұраныс бар екенін көрсетті. Сауалнамаға қатысушылар қазақ тіліндегі білім беру бейне ойыны: қызықты – 14%, ойын-сауық - 9%, викторина (сұрақ – жауап)/тест түрінде-14% болуы керек деп санайды. Респонденттердің 32 %-ы «Интернет» желісіндегі нақты ойындар мен сервистерді мысалға келтірді: *IQ Bala, Soyle.kz, BalaSoyle, Duolingo, Kahoot, Quizizz*. Ұсыныс әлі сұранысты қанағаттандырмайды. Мысалы, «Мен смартфонда/планшетте білім беру бағдарламаларын қолдандым» деген пікірмен респонденттердің 26%-ы келісті, бірақ бұған интернет-ресурстарға кіретіндер ғана жауап берді десек болады. Сауалнама қатысушыларының тек 9%-ы «Мен мобильді қосымшалар арқылы қазақ тілін оқыдым» жауабын таңдап, мысалдар келтірді. Бұл қазіргі уақытта мектеп оқушылары арасында қазақ тілін оқыту үрдісінде мобильді қосымшалардың әлеуеті толық іске асырылмағанын білдіреді.

Бұл мәселе технологиялық факторларға (оларды әзірлеудің техникалық, қаржылық-әкімшілік және ұйымдастырушылық-

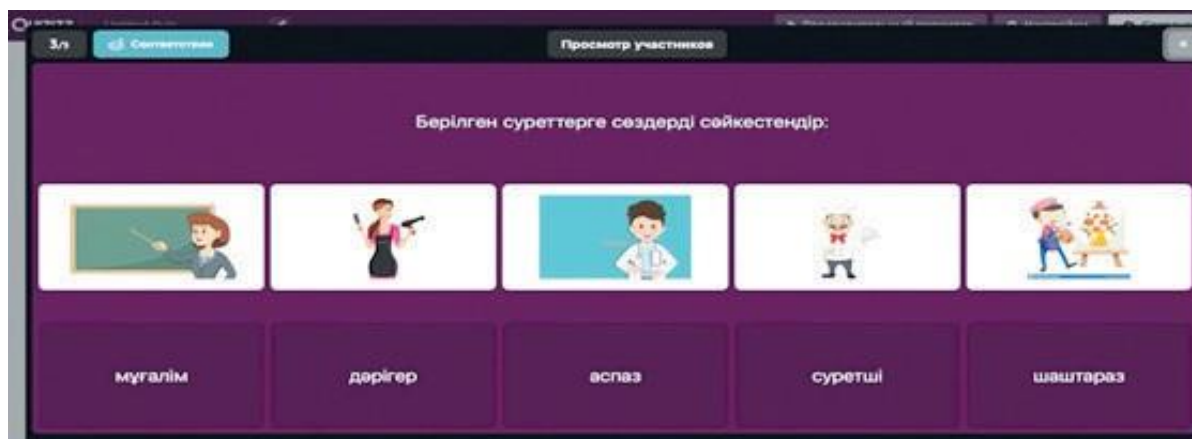
әдістемелік күрделілігіне байланысты), сондай-ақ нақты әдістемелік факторларға (мектепте оқу процесін ұйымдастырудың қиындығына байланысты мұндай өнімдерді оқу құралы ретінде пайдаланудың шектеулі мүмкіндіктері) байланысты болуы мүмкін.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді [17, 78 б.].

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың негізгі бөлігін құрайтын компьютерлік оқыту бағдарламалары, мобильді қосымшалар тақырыпты түсіндіруге, теориялық білімді игертуге және тапсырмаларды түрлендіру мен нәтижені бағалауға байланысты түрленіп қолданылады. Оның ішінде қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда компьютерлік технологиялар арқылы жасалған тапсырмалардың мазмұны, білім

алушылардың қызығушылығын тудыруы қажет.

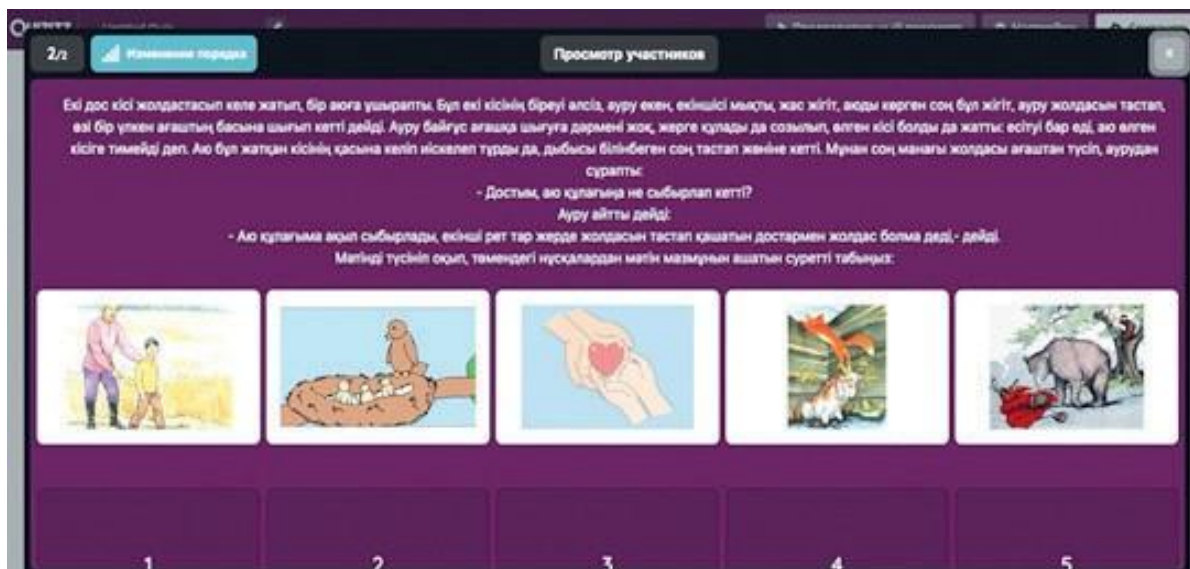
Біз тоқталып отырған компьютерлік бағдарлама – Quizizz. Quizizz–тапсырма құрастырудың бірнеше жолын ұсынады және оқытуда түрлі интерактивті модульдерді қамтиды. Зерттеу жұмысымызда қазақ тілін орыс тілді сыныптарға үйрету барысында аталған бағдарламаны лексикалық дағдыларды қалыптастыруға негіздей отырып қолдандық. Алдымен, тіл оқытуда тіл үйренушінің сөздік қоры, яғни лексикалық минимумды жете меңгеруі маңызды. Quizizz бағдарламасы арқылы лексикалық минимумды меңгертуде төмендегідей тапсырма түрлерін жасауға болады. Мысалы, «Мамандық» тақырыбына қатысты меңгерілетін лексикалық минимумдер (мұғалім, дәрігер, суретші, шаштараз, т.б) суреттерімен қосымшада беріледі. Білім алушы бір жарым минуттың ішінде суретке сай сөздерді сәйкестендіруі қажет (1-сурет). Тапсырманың мақсаты – меңгерілген сөзді суретімен көріп, мағынасын түсініп, сонымен қатар жазылу емлесін де меңгерту.

Сурет 1. Лексикалық бірліктерді меңгеруге арналған тапсырма үлгісі.

Аталған бағдарлама арқылы оқушылардың сөздік қорын байытып, лексикалық бірліктерді оңай әрі тез меңгертуге ықпал ететін түрлі тапсырмаларды құрастыруға болады. Лексикалық дағды қалыптастыруда мәтінмен жұмыс жасау маңызды әрі қажет. Мысалы мәтінмен жұмыс барысында уақытты тиімді пайдаланып, білім

алушының еркін ойлауына мүмкіндік бере отырып, оқушыны жалықтырып алмас үшін мобильді қосымша арқылы тапсырманы түрлендіруге болады. Мысалы, Б.Алтынсариннің «Жаман жолдас» әңгімесінің мәтінін алдымен түсініп оқып, мәтін мазмұнын ашатын суретті таңдайды (2-сурет).

Сурет 2. Мәтінмен жұмыс істеуге арналған тапсырма үлгісі.

Оқытудағы көрнекілік принципі турасында құнды пікір қалдырған Я.А.Коменский «Алтын ережесінде»: «... бала сезімі қабылдай алатын нәрселердің барлығын сезім әсерлерін туғыза білдірген жөн: көруте болатынды көзге көрсет, естуге болатын нәрсені құлақ қойып тыңдасын, иісін иіскеп білсін, дәмін татып көрсін, қолына ұстап нәрсеніңқатты, жұмсақтығын, т.б. байқасын...» - деген болатын [18]. Кез келген лексикалық тақырыпқа тіл үйренушінің қызығушылығын туғызу үшін қазақ мәдениетінен, тұрмысынан хабардар ететін сапалы бейнежазба немесе есті ән тыңдату – тиімді әдіс[19]. Бағдарлама көмегімен аудиожазбаларды сабақ барысында пайдаландық.

Осысекілдітапсырмалардыңтиімділігін дәлелдеу мақсатында экспериментке қатысушы 20 оқушыдан қосымшаны пайдаланғанға дейін және мобильді қосымшаны пайдаланып жүргізілген сабақтардан кейінгі нәтижелерін пайыздық көрсеткішпен есептедік. Қосымшаны пайдаланбай тұрып алынған тапсырма нәтижесі бойынша сыныптың 15%-ы 15 сұрақтың 13-іне, яғни 86 %-ына дұрыс жауап берген, ал 40%-ы 15 сұрақтың 12-9 дұрыс жауап берсе, 35% оқушы барлық сұрақтың 54 %-ына ғана жауап берген, ал 10% оқушы тапсырманың 40 %-ында дұрыс орындай алмаған. Осы мазмұнда,

бірақ мобильді қосымша арқылы алынған тапсырма нәтижесі бойынша 30% оқушы 86 % сұраққа дұрыс жауап берген, 60% оқушы 12-9 дұрыс жауап беріп, 10% оқушы 8-7 сұраққа жауап берген. Екінші тапсырма нәтижесі бірінші тапсырма нәтижесінен әлдеқайда жақсы көрсеткіш көрсетті. Себебі бұл дағды қалыптасу жағдайына жеткенше (қайталауды пайдалану, яғни сұраққа жауап берудің бірнеше реттік әрекеті, білім алушыларға барлық дұрыс жауаптар белгіленгенге дейін және барлық дұрыс емес жауаптар ескерілмегенге дейін), білім алушы ең алдымен өзінің жадын қандай жауаптардың дұрыс екенін анықтауға бағытталған тапсырманың нәтижелігін дәлелдеді. Бұл жағдайда қандай сұрақтарға қате жауап бергенін барлық оқушылар бірдей байқай бермегенін де аңғаруға болады.

Осылайша, тренажер форматындағы мобильді қосымшалар оқушылардың өздері меңгерген тілдік немесе сөйлеу материалын есте сақтауға ықпал ете алады. Бұл өз кезегінде оларды дәстүрлі бақылау әдісімен және аудиториялық, үй тапсырмасы жаттығуларымен қатар зерттелетін материалды бекіту үшін оқытудың көмекші құралы ретінде пайдалануға болатындығын білдіреді. Дегенмен, материалды бекіту үшін қолданылатын сынақтардағы тапсырмаларда “қателерді

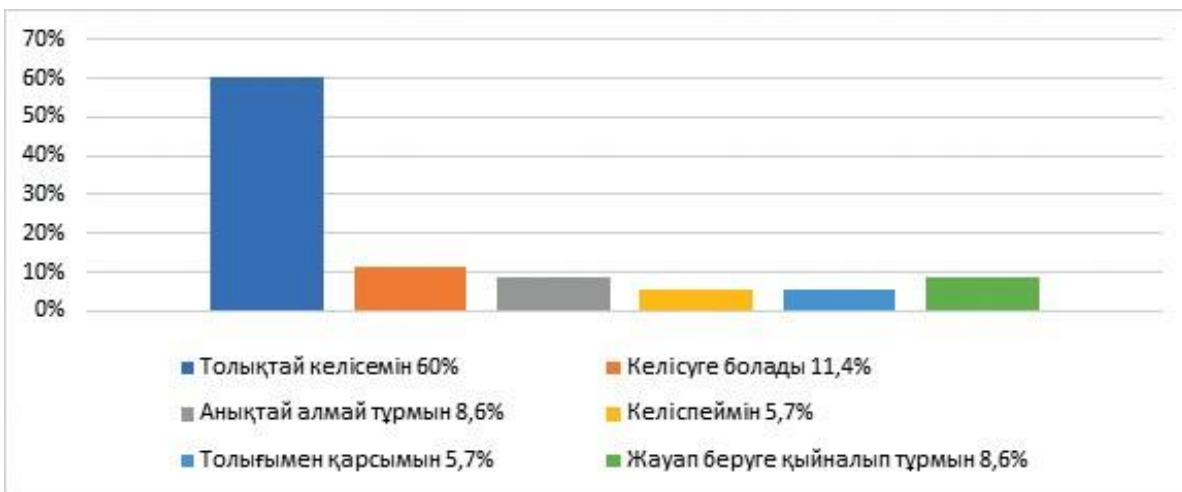
табыңыз”, “қате емлені табыңыз” сияқты сұрақтарды қолданбау қажет. Себебі, бұл сұраққа жауап беру барысында дұрыс, бірақ тіл ережелеріне сәйкес келмейтін нұсқалар оқушының жадында сақталып қалуы мүмкін.

Нәтижелер. Мобильді қосымшадағы тапсырмалардың қорытындысы бойынша оқушылардың басым көпшілігі – “Quizizz” мобильді қосымшасымен жұмыс жасауда – «Қосымша арқылы тапсырма орындау

қызықты деп санаймын» (сәйкесінше 29% және 54%, 3-суретте), Ойын түрінде жүргізуге «келісемін» немесе «толық келісемін» деп жауап берді. «Мобильді қосымша арқылы тапсырма орындау маған тиімді»(тиісінше 11% және 60%, 4-суретте), «Мобильді қосымшадағы тапсырмалар маған қазақ тіліндегі оқу материалын есте сақтауға көмектеседі (ережелер, ерекшеліктер және т.б.)» (тиісінше 23% және 54%, 5-суретте).

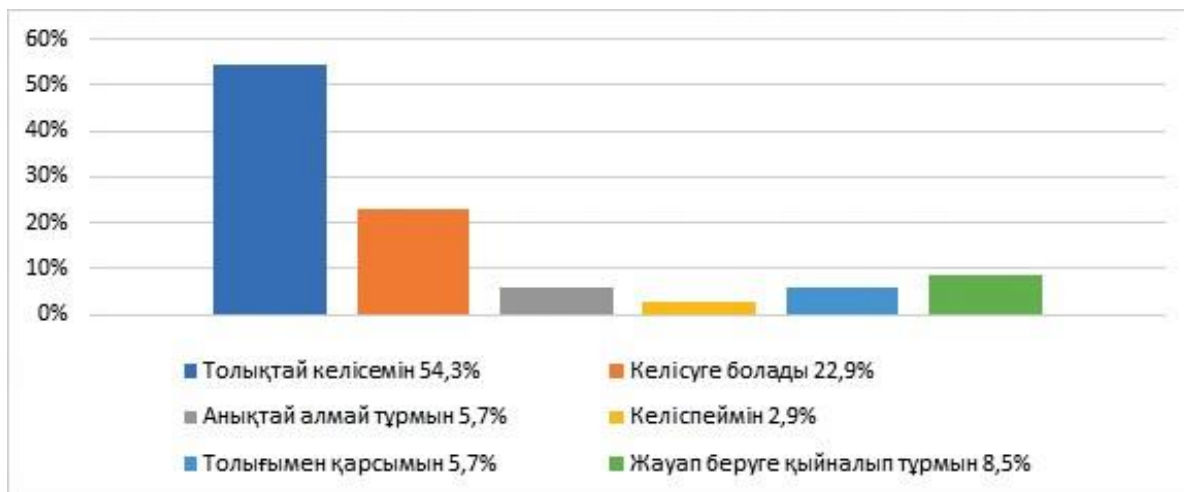

Сурет 3. «Қосымша арқылы тапсырма орындау қызықты деп санаймын».

Сурет 4. «Мобильді қосымша арқылы тапсырма орындау маған тиімді».

Сурет 5. «Мобильді қосымшадағы тапсырмалар маған қазақ тіліндегі оқу материалын есте сақтауға көмектеседі (ережелер, ерекшеліктер және т.б.)».

Сауалнама нәтижелері оқушылардың мектептегі оқу процесінде осындай платформаларды пайдалану мүмкіндігіне оң көзқараспен қарайтындығын көрсетеді. Бұл оқу-ойын мобильді қосымшалары қазақ тілін оқытудың тиімді құралы бола алады деген қорытындыға келуге мүмкіндік береді. Алынған эксперименттің нәтижелері, жалпы алғанда, оқытуда мобильді қосымшаны қолданудың болжамды перспективасын растады: осылайша, оны оқу үдерісінде пайдалану экспериментке қатысушы оқушылардың жадында тілдік материалды бекітуге және, тиісінше, жоғарыда айтқанымыздай, «есте сақтау» білім беру мақсатын жүзеге асыруға ықпал етті. Экспериментке қатысушылар тілдік материалды бекітудің осы түрінің нәтижелілігін атап өтті.

Екі эксперименттің қорытындыларын жалпылау келесідей шешім жасауға мүмкіндік береді: эксперименттік топтардың оқушылары қарастырылып отырған мобильді қосымшаға оқу құралы ретінде оң көзқараспен қарап қана қоймай, басқа қатысушылармен сайыс және жеке ойын түріндегі тапсырмаларда да жақсы нәтижелер көрсетті. Жоғарыда жасалған тұжырымдарға сай мобильді қосымшаларды оқушыларға қазақ тілін оқытуда қолдануға болады деген қорытынды жасап, оның мынадай артықшылықтарын атап өтуге болады: оқу материалын

бекітуді автоматтандыру, жекелеген қателерді бақылау және диагностикалау арқылы оқу үрдісін оңтайландыру, бұл лингвометодикалық эксперимент шеңберінде білім алушылардың дұрыс жауап нұсқаларын таңдаудың оң динамикасымен, білім алушылардың қазақ тілін үйренуге деген ынтасын арттырумен (оқытуды геймификациялау есебінен, атап айтқанда – оқу мен ойын арасында ауысу есебінен), бұл білім алушылардың сауалнамасының нәтижелерімен және мобильді қосымшаны пайдаланып жасалған тапсырмалар экспериментінің нәтижелерімен сәйкес келуімен расталды.

Қорытынды. Қоғамдық өмірдің барлық салаларында, соның ішінде білім беру мен өзін-өзі тәрбиелеуді цифрландырудың қазіргі тенденциялары әсерінен мобильді құрылғыларды білім алушылар мен оқытушылар арасында пайдаланудың өзектілігінің артатындығы, сонымен қатар мобильді қосымшалардың өзі технологиялық және мазмұндық жағынан дами түсетіндігі сөзсіз. Бұл білім беруде және өзін-өзі оқытуда, оның ішінде қазақ тілі сабақтарында білім мазмұнын жетілдіріп, жаңа жоспарларға жол ашуға мүмкіндік береді. Осындай бағдарламаларды пайдаланудағы нәтижелерге сай жоспарлардың қатарында сабақтан тыс тапсырмалардың форматын

оңтайландыру (үй жұмысы, өзін – өзі тексеру және өзін-өзі бақылау жұмыстары) бар. Бұл мақсатта оқу құралы ретінде мобильді қосымшаларды, соның ішінде «Quizizz» қосымшасын қарастыруға болады. Алынған мәліметтер негізінде білім алушылар оқуда аталмыш өнімді қолдануға дайын деген қорытынды жасауға болады. Мұндай мобильді қосымшаларды сабақ барысында ұтымды қолдану тілдік материалды бекітуге зор ықпал етеді. Осы бағыттағы ғылыми ізденістер болашақта кеңірек зерттеліп, қомақты мәліметтермен толығады деген сенімдеміз.

Әдебиеттер тізімі

1. «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам». Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Нұр-Сұлтан. 2022 жылғы 1 қыркүйек. URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416> (қаралған күні: 20.11.2022).
2. Тұяқбаева Р.Р., Ашенова А.Т., Мансұров Н.Б. Қазақ тілін оқыту үдерісінде қолданылатын тапсырма түрлері // Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. – 2023. – №1(142). – Б. 97-105.
3. Fan J., Yan X. Assessing speaking proficiency: A narrative review of speaking assessment research within the argument-based validation framework // *Frontiers in Psychology*. – 2020. – Vol. 11. – P. 330.
4. Оразбаева Ф.Ш. Қазақ тілін оқыту әдістемесінің тарихы. [Электронды ресурс]. URL: <http://88.204.166.9/en/publications/view/1636> (қаралған күні: 24.01.2023).
5. Купина Н.А. Тоталитарный язык: словарь и речевые реакции. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1995.
6. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. Т. 538. - М.: НМЦ СПО, 1999.
7. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. Алматы, «Сардар» баспасы, 2009 - 348 б.
8. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе: учебное пособие. – Просвещение. Ленингр. отд-ние, 1977.
9. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе. Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
10. Миньяр-Белоручев Р.К. Методический словарь терминов методики обучения языкам. - М.: Стелла. – 1996.
11. Бим И.Л. Профильное обучение иностранным языкам на старшей ступени общеобразовательной школы. - М.: Просвещение, 2007.
12. Horbatiuk L. et al. Use of Mobile Applications for Foreign Language Lexical Competence Formation // *Journal of History Culture and Art Research*. – 2019. – Vol. 8. – No. 3. – P. 113-124.
13. Гузеев В. Какая модернизация нужна системе повышения квалификации в образовании // *Народное образование*. – 2009. – № 6. – С. 71-78.
14. Feng Y., Liao Y., Ren Y. Effects of M-Learning on Students' Learning Outcome: A Meta-analysis // *New Media for Educational Change*. – Springer, Singapore, 2018. – P. 115-123.
15. Азимова Г. У. и др. Қазақ тілін оқыту әдістемесі саласында заманауи мобильді қосымшаларды қолданудың тиімді жолдары // *Известия. Серия: Педагогические науки*. – 2022. – Т. 66. – №3.
16. Sarrab M. et al. Proposing new mobile learning (M-learning) adoption model for higher education providers // *Interactive Mobile Communication, Technologies and Learning*. – Springer, Cham, 2017. – P. 69-76.
17. Садыбекова Ж. Оқу-тәрбие үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану қажеттілігі // *Информатика негіздері*. - 2008. – No 4. - 78-79 бб.
18. Таубаева Ш.Т., Иманбаева С.Т., Берікханова А.Е. Педагогика. Оқулық.– Алматы: 2017. –340 б.
19. Нұрманова Г.Н. Қазақ тілі сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы тапсырмаларды түрлендіру жолдары // *Вестник Казахского национального женского педагогического университета*. – 2019. – № 2. – С. 57-63.

References

1. «Adilette memleket. Birtytas ylt. Berekeli kqogam». QKazakqstan Respublikasynyn Prezidenti K.-J..K.Tokaevtyн Kazakstan Qazaqstan halkyna halqyna Zholdauy [«A just state. United nation. A prosperous society». Address of the president of the Republic of Kazakhstan K.-J.K.K.K.Tokayev to the people of Kazakhstan]. Nur-Sultan, 2022, 1 September. Available at: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyн-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416> (Accessed: 20.11.2022).
2. Tuyakbaeva P.P., Ashenova A.T., Mansurov N.B. QKazakq tilin okytu oqytu uderisinde qkoldanylatyn tapsyrma turleri [Types of tasks used in the process of teaching the Kazakh language], L.N.Gumilev atyndagy EUU Habarshysy. Filologija serijasy [Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series], 1 (142), 97-105 (2023). [in Kazakh]
3. Fan, J., & Yan, X. (2020). Assessing speaking proficiency: A narrative review of speaking assessment research within the argument-based validation framework, *Frontiers in Psychology*, 11, Article 330. – 2020. Available at: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00330> (Accessed: 04.09.2023)
4. Orazbaeva F.Sh. QKazakq tilin okytu oqytu adistemeginin tarihy [History of the Kazakh language teaching methodology]. Available at: <http://88.204.166.9/en/publications/view/1636> (Accessed: 24.01.2023).
5. Kupina N.A. Totalitarnyj jazyk: slovar' i rechevye reakcii [Totalitarian language: vocabulary and speech reactions] (Ural University Press, Ekaterinburg, 1995.). [in Russian]
6. Vishnjakova S. M. Professional'noe obrazovanie: Slovar'. Kljuchevye ponjatija, terminy, aktual'naja leksika [Professional education: Dictionary. Key concepts, terms, actual vocabulary]. Vol. 538 (NMC SPO, Moscow, 1999). [in Russian]
7. Baitysynyly A. Til – kыral [Language-tool] (Sardar, Almaty, 2009). [in Kazakh]
8. Shatilov S.F. Metodika obuchenija nemeckomu jazyku v srednej shkole: uchebnoe posobie [Methods of teaching German in secondary school: textbook] (Prosveshhenie, Leningrad, 1977). [in Russian]
9. Rogova G.V., Vereshhagina I.N. Metodika obuchenija anglijskomu jazyku na nachal'nom jetape v srednej shkole: posobie dlja uchitelja [Methods of teaching English at the initial stage in secondary school: a teacher's manual] (Prosveshhenie, Moscow, 1988). [in Russian]
10. Mynar-Beloruhev R. K. Metodicheskij slovnik. Tolkovyj slovar' terminov metodiki obuchenija jazykam [Methodical dictionary. Explanatory Dictionary of terms of language teaching methods] (Stella, Moscow, 1996). [in Russian]
11. Bim I.L. Profil'noe obuchenie inostrannym iazykam na starshei stupeni obshcheobrazovatel'noi shkoly: problemy i perspektivy [Specialized foreign language training at the senior step of the secondary school: problems and prospects] (Prosveshchenie, Moscow, 2007).
12. Horbatiuk L. et al. Use of Mobile Applications for Foreign Language Lexical Competence Formation, *Journal of History Culture and Art Research*, 3 (8), 113-124 (2019).
13. Guzeev V. Kakaja modernizacija nuzhna sisteme povyshenija kvalifikacii v obrazovanii [What modernization is needed for the system of advanced training in education], *Narodnoe obrazovanie [Public education]*, (6), 71-78 (2009). [in Russian]
14. Feng Y., Liao Y., Ren Y. Effects of M-Learning on Students' Learning Outcome: A Meta-analysis, *New Media for Educational Change* (Springer, Singapore, 2018, P. 115-123).
15. Asimova G. U. et al. Kazak tilin okytu adistemesi salasynda zamanau mobil'di kosymshalardy koldanudyn tiimdi zholdary [Effective ways of using modern mobile applications in the field of teaching methods of the Kazakh language], *Izvestija. Serija: Pedagogicheskie nauki [News. Series: Pedagogical Sciences]*, 4(66), (2022). [in Kazakh]
16. Sarrab M. et al. Proposing new mobile learning (M-learning) adoption model for higher education providers, *Interactive Mobile Communication, Technologies and Learning* (Springer, Cham, 2017, P. 69-76).
17. Sadybekova Zh. Oku-tarbie yrdisinde akparattyk-kommunikacijalyk tehnologijany koldanu kazhettiligi [The need to use information and communication technologies in the educational process], *Informatika negizderi [Fundamentals of informatics]*, (4), 78-79 (2008). [in Kazakh]
18. Taubaeva Sh.T., Imanbaeva S.T., Berikhanova A.E. Pedagogika [Pedagogy]. Textbook (Almaty, 2017, 340 p). [in Kazakh]
19. Nurmanova G.N. Kazak tili sabaktarynda akparattyk-kommunikacijalyk tehnologijalar arkyly tapsyrmalardy tyrlendiru zholdary [Ways to transform tasks using information and communication technologies in Kazakh language lessons], *Vestnik Kazahskogo nacional'nogo zhenskogo pedagogicheskogo universiteta [Bulletin of the National Women's Pedagogical University]*, (2), 57-63 (2019). [in Kazakh]

A.N.Oraz, K.T.Malikov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The effectiveness of using mobile applications in teaching the Kazakh language

Abstract. The article analyses and theoretically explains the new formats of teaching the Kazakh language in the direction of computer linguodidactics in connection with the high pace of development of the practice of distance learning. In this regard, the purpose of the study is to analyse the prediction of the use of mobile learning and gaming applications as a tool for diagnosing, confirming and controlling language errors in the formation of lexical skills. To achieve this goal, a set of methods such as direct observation, description, and comparison of data, classification of research objects, generalization and interpretation of the information received was used. Empirical methods, such as research and generalization of pedagogical practice, methodological experiment and survey, have led to consistent conclusions and results. As a result of the study, a description of the creation of tasks aimed at the formation of lexical skills in teaching the Kazakh language using the Quizizz application was compiled. The prospects for using this type of application as a learning tool are analyzed in the linguistic and methodological aspect - based on the results of experiments and in the psychological and pedagogical aspect - on the basis of a survey of students. The results of the study can be used in the design of educational and gaming software systems and applications, when creating tasks using mobile applications. The main goal of using electronic education systems is to optimize the learning process for all its participants (students, teachers). In the course of an experimental test of the effectiveness of mobile applications in the Kazakh language classes, taking into account personal interests and the level of students in the educational process, a positive effect on the acquisition of lexical skills was revealed.

Keywords: Kazakh language, lexical skills; mobile application, information and communication technologies, methods of teaching the Kazakh language, teaching tools.

А.Н.Ораз, Қ.Т.Маликов

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Эффективность использования мобильных приложений в обучении казахскому языку

Аннотация. В статье анализируются и теоретически объясняются новые форматы обучения казахскому языку в направлении компьютерной лингводидактики в связи с высокими темпами развития практики дистанционного обучения. Следовательно, целью исследования является анализ прогнозирования использования мобильных обучающе-игровых приложений как инструмента диагностики, подтверждения и контроля языковых ошибок при формировании лексических навыков. Для достижения поставленной цели использовался комплекс таких методов, как непосредственное наблюдение, описание, сравнение данных, классификация объектов исследования, обобщение и интерпретация полученной информации. Эмпирические методы, такие, как исследование и обобщение педагогической практики, методический эксперимент и опрос, привели к последовательным выводам и результатам. В результате исследования составлено описание создания заданий, направленных на формирование лексических навыков при обучении казахскому языку с помощью приложения «Quizizz». Анализируются перспективы использования данного вида приложений в качестве средства обучения в лингвометодическом аспекте - на основе результатов экспериментов и в психолого-педагогическом аспекте - на основе опроса обучающихся. Результаты исследования могут быть использованы при проектировании учебно-игровых программных комплексов и приложений, при создании заданий с использованием мобильных приложений. Основная цель использования электронных систем образования – оптимизация процесса обучения для всех его участников (студентов, преподавателей). В ходе экспериментальной проверки эффективности мобильных приложений на занятиях по казахскому языку с учетом личных интересов и уровня учащихся в образовательном процессе было выявлено их положительное влияние на приобретение лексических навыков.

Ключевые слова: казахский язык, лексические навыки, мобильное приложение, информационно-коммуникативные технологии, методика преподавания казахского языка, средства обучения.

Авторлар туралы мәлімет:

Ораз А. – қазақ тіл білімі кафедрасының докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Маликов Қ. – ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Oraz A. – PhD student, Department of Kazakh Linguistics, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Malikov K. – Candidate of Philology, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.